

ОРГАНІЗУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

ORGANIZATION OF INDEPENDENT STUDENTS' WORK IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE CONDITIONS OF ONLINE LEARNING

Статтю присвячено проблемі організування самостійної роботи в закладі вищої освіти під час онлайн-навчання. Наведено аналіз дидактичних підходів до організування самостійної пізнавальної діяльності студента закладу вищої освіти під час онлайн-навчання, розкрито сутність і особливості самостійної роботи студентів закладу вищої освіти в умовах дистанційного та онлайн-навчання. Основна увага зацентована на методичному забезпеченні діяльнісного компонента педагогічної взаємодії, обґрунтовано доцільність застосування проблемно-пошукового, проєктного методів навчання в реалізації завдань самостійної роботи студента із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують розвиток у студентів інтелектуальних та творчих здібностей, підвищують мотивацію до здобуття нових знань і виключають можливість репродуктивного відтворення інформації з Інтернету, надають можливість реалізації диференційованого підходу, сприяють усвідомленню студентами своїх можливостей, контролю та самоконтролю результатів самостійного опрацювання навчальної інформації. На основі літературного аналізу та власного досвіду авторів доведено, що під час онлайн-організування педагогічної взаємодії значно зросли потужності електронних моделей знань, тому спостерігається розширення діапазону самостійної роботи студентів із навчальною інформацією, збільшується кількість засобів та інструментів інформаційно-комунікаційних технологій. Акцентовано, що студенти активно застосовують інформаційно-комунікаційні технології, серед яких також з'являються сучасні форми організації самостійної навчальної діяльності студентів, однією з яких є інформальна освіта, наведено можливості інтеграції діяльності студентів під час самостійного здобуття знань, які пов'язані з професійною діяльністю і реалізуються через участь у тренінгах, майстер-класах, нових формах організації самостійної навчальної діяльності з використанням електронного навчального курсу, користувачького та дистанційного курсів. Установлено, що домінантним фактором забезпечення цільового компонента самостійної роботи є творчість, професіоналізм і педагогічна майстерність педагога, його вміння і здатності правильно налагодити педагогічну взаємодію під час організування, контролю і перевірки виконаних студентом завдань у процесі онлайн-навчання.

Ключові слова: самостійна робота, онлайн-навчання, проблемно-пошукові методи, метод проєктів, інформаційно-комунікаційні технології.

The article is devoted to the problem of organizing the independent students' work in a higher education institution during online learning. The analysis of didactic approaches to the organization of independent cognitive activity of a student of a higher education institution during online learning is given as well as the essence and features of independent students' work in higher education institution in the conditions of distance and online learning are revealed. The main attention is focused on methodical provision of activity component of pedagogical interaction. Expediency of application of problem-searching and project methods of training for fulfilling the tasks concerning the students' independent work by applying modern information and communication technologies which lead to the development of students' intelligence and creativity, increase their motivation to acquire new knowledge and, at the same time, exclude the possibility of reproduction of information from the Internet, provide an opportunity to implement a differentiated approach, promote students' awareness of their capabilities, control and self-control of the results of independent processing of educational information has been substantiated. Based on the literature analysis and the authors' own experience, it has been proved that during the online organization of pedagogical interaction the power of electronic models of knowledge has significantly increased, which in its turn has lead to the expanding of the range of independent students' work concerning educational information and the increase of the number of means and tools of information and communication technologies. It is emphasized that students actively use information and communication technologies, among which there are also modern forms of organizing independent student learning activities, one of which is informal education, the possibilities of integrating students' activities during independent acquisition of knowledge related to their professional activities and are realized through students' participation in trainings, master classes, new forms of organization of independent educational activity by joining online training course, personal user and distance courses. It is established that the dominant factor in ensuring the target component of independent work is creativity, professionalism and pedagogical skills of a teacher, his/her ability to properly organize pedagogical interaction while managing, controlling and assessing students' work during online learning.

Key words: independent work, online learning, problem-searching methods, project method, information and communication technologies.

УДК 378.147:811
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/37.37>

Дольнікова Л.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Гаврилюк М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Карантинні обмеження офлайн-навчання кардинально змінили підходи до організування освітнього процесу загалом та методичного забезпечення всіх організаційних форм навчання зокрема.

У режимі онлайн-навчання змінились підходи до забезпечення цільового та діяльнісного компонентів процесу навчання. Науково-педагогічні працівники, як свідчить аналіз нашого опитування, зазначають, що найважче для багатьох було

опанувати технічний бік взаємодії, викликати студентів на зворотний зв'язок, забезпечити використання дискусійного методу навчання як найбільш ефективного для реалізації зворотного зв'язку під час проведення навчальних занять у віртуальному середовищі, організувати проведення лабораторних робіт, особливо з дисциплін природничо-наукової підготовки. Такою проблемою, про яку викладачі не говорять, залишилось питання самостійної роботи. Відповіді на додаткове запитання про особливості організування самостійної роботи в режимі онлайн-навчання свідчили про те, що вони майже не змінились: студенти виконують запропоновані їм завдання для самостійного опрацювання і подають викладачеві, а викладач не завжди аналізує і об'єктивно оцінює цю роботу через надмірну зайнятість під час організування контролю над виконанням практичних і лабораторних робіт, підготовкою до лекційних занять.

Ми вважаємо за необхідне зазначити, що самостійна робота студентів потребує змін в організуванні, змістовому забезпеченні та контролі, адже не є достатньо традиційного виконання завдань, що винесені на самостійне опрацювання, яке полягає в репродуктивному відтворенні фахової інформації, адже майбутній фахівець має вміти самостійно розробити власний підхід до ефективного самостійного навчання впродовж усього життя, а основи цих здатностей формуються саме в період навчання у закладі вищої освіти. Таким чином, виникає суперечність між поставленими цілями щодо формування загальних та фахових компетентностей (відповідно до ОПП підготовки за кожним конкретним освітнім рівнем, спеціальністю і навчальним компонентом) та організаційно-методичним забезпеченням досягнення мети навчання. Саме наявність цих суперечностей обґрунтовує вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання самостійної роботи в процесі навчання завжди перебувало в полі зору науковців, було захищено величезну кількість дисертаційних робіт, основні наукові висновки яких упродовжуються прогресивними науково-педагогічними працівниками в процесі організування самостійної роботи в режимі онлайн-навчання. У проаналізованих нами наукових роботах обґрунтовано, що особливої актуальності питання самостійної роботи набуває із впровадженням у навчальний процес нових форм навчання (екстернату, дистанційного навчання, системи неперервної освіти), де студент є головним суб'єктом навчального процесу. Водночас нового значення набувають роль і місце викладача в організуванні самостійної роботи студентів. Так, В.В. Вишнівський, М.П. Гніденко, Г.І. Гайдур, О.О. Ільїн вважають, що традиційна контролювальна функція під час організування самостійної роботи доповнюється функцією управління

зовнішніми чинниками, яка полягає у наданні рекомендаційних указівок, формуванні змістового характеру інформаційного середовища, включенні самостійних завдань у процес навчання, виборі методів роботи відповідно до поставленої мети та особливостей попереднього навчального досвіду здобувачів освіти. Здійснюючи управління зовнішніми чинниками, викладач формує засади для розвитку внутрішньої самостійності [5, с. 50].

Аналіз наукових публікацій дає підстави стверджувати, що багато науковців досліджували проблему забезпечення самостійної роботи для студентів як очної форми навчання, так і для дистанційної. Цікавими в цьому напрямі є роботи таких науковців, як Т. Балицька, Б. Буряк, Л. Вяткин, М. Гарунов, Л. Головка, С. Гончаренко, Б. Єсіпов, В. Євдокимов, І. Ільясов, Т. Коноваленко, В. Козаков, А. Котова, М. Солдатенко, О. Цись, Н. Шишкіна та ін. Ці вчені аналізували дидактичні, психологічні, діяльнісні, цільові, змістові, технологічні аспекти самостійної роботи як педагогічної проблеми. Упродовж останніх років вагомим значення набувають інформаційно-комунікаційні технології організування самостійної роботи студентів. Водночас можемо констатувати, що дослідження проблем організування самостійної роботи під час онлайн-навчання залишається не досить дослідженим в українській педагогіці, а незначна кількість публікацій, які стосуються методичного забезпечення онлайн-навчання, часто має дискусійний характер.

Так, О. Тамаркіна [12, с. 227] аналізує проблеми організування самостійної роботи в умовах дистанційного навчання, акцентуючи на особливостях позааудиторної роботи. Науковиця виокремлює загальні підходи до організування самостійної роботи як позааудиторної діяльності, зазначаючи, що «позааудиторну роботу можна поділити на професійно та соціально спрямовану.

До першої категорії належить участь у наукових гуртках, студентському науковому товаристві, дослідницьких проєктах, олімпіадах, конференціях. Така діяльність носить фаховий характер, об'єднує студентів схожих спеціальностей, проходить під керівництвом або наглядом викладача-куратора та вимагає від студентів чималих зусиль, послідовності, цілеспрямованості та вмотивованості. Позааудиторна робота другої категорії носить загальний виховний характер, може поєднувати студентів різних спеціальностей. До неї належать, наприклад, спортивні секції, театральні та танцювальні групи, екскурсії, відвідування виставок та музеїв тощо. Для багатьох позааудиторна робота може починатися просто як хобі, але згодом стати основою майбутньої кар'єри. У будь-якому разі навички командної роботи, вміння знаходити спільну мову з оточенням, задатки лідера будуть корисними в будь-якій галузі. Також участь

у позааудиторній роботі вчить відповідальності, дає почуття самоповаги [12, с. 229].

Ми ж розглядаємо самостійну роботу студента як цілеспрямовану пізнавальну діяльність, що орієнтована на самостійне засвоєння навчальної інформації з конкретної навчальної дисципліни відповідно до поставлених викладачем цілей і завдань, що закладені в ОПП підготовки фахівця. Зазначимо, що в робочих програмах дисциплін виокремлено достатньо часу на самостійне опанування навчального матеріалу, а науково-педагогічні працівники зобов'язані забезпечити студентів методичними рекомендаціями до їх виконання, організувати і забезпечити контроль за рівнем формування запрограмованих результатів навчання.

Упровадження онлайн-навчання сприяло тому, що науково-педагогічні працівники створили електронні навчально-методичні комплекси, які сприяють якісному засвоєнню навчальної інформації під час лекційних занять, формуванню вмінь і навичок під час онлайн-проведення практичних чи лабораторних занять. Для частини студентів і викладачів лекційні чи практичні заняття проводяться з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, а самостійна робота виходить на другий план.

Як зазначає О. Цись [13, с. 184], ефективній організації самостійної роботи студентів сприяє використання Інтернету як джерела інформації, засобу, що підвищує мотивацію у вивченні дисциплін, забезпечує індивідуалізацію, інтерактивність навчання, моделювання особливого навчального середовища і підвищує якість навчання. О. Демченко [6, с. 69] виокремлює такі особливості самостійної роботи студента: можливість вивчати навчальний матеріал без суворого обмеження у часі та тільки після засвоєння попереднього навчального матеріалу; розробку програми самостійного навчання самим студентом за допомогою комп'ютера та під методичним керівництвом викладача; використання аудиторних занять тільки як форми спрямування самостійного навчання, а не як основного джерела інформації; підвищення ролі самостійних письмових робіт як системи завдань, що відповідає логіці опанування предмета і спрямовує на розвиток професійних умінь студентів; залучення методистів-консультантів і викладачів із метою об'єктивної та оперативної перевірки знань студентів.

Саме ці підходи ефективно моделюють самостійну роботу в режимі онлайн-навчання. І. Дичківська найефективнішими методами самостійної роботи студентів, що сприяють персоналізації та підвищенню якості навчального процесу, вважає [7, с. 132] проблемно-пошукові, проєктного навчання, колективної розумової діяльності, застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні, що взято нами як основні дидактичні підходи до трактування проб-

леми організування самостійної роботи в режимі онлайн-навчання.

Виділення не вирішених частин загальної проблеми. Із вищезазначеного можемо стверджувати, що нині майже не вирішеною проблемою залишається питання дидактично обґрунтованого організування якісної самостійної роботи здобувачів та контроль над її виконанням під час онлайн-взаємодії на основі проблемного та проєктного підходів із використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій.

Мета статті – проаналізувати сучасні тенденції до організування самостійної роботи здобувачів освіти й обґрунтувати нові підходи до її організування в режимі онлайн-навчання.

Виклад основного матеріалу. Питання самостійної роботи має посісти чільне місце поруч із навчальним матеріалом, що розглядається під час проведення лекційних та практичних занять. Саме якісно організована самостійна робота дає підстави говорити про комплексне формування результатів навчання і загальних та фахових компетентностей відповідно до цільового компонента вивчення тієї чи іншої дисципліни. Протягом майже двох років навчання в режимі онлайн ми можемо констатувати, що онлайн-взаємодія була спрямована на забезпечення лекційного курсу, формування вмінь під час проведення практичних занять, де більша частина пізнавальної діяльності студента також мала характер самостійної.

Спостереження і власний досвід авторів дають підстави констатувати, що під час першого року в умовах онлайн-навчання самостійне опрацювання навчальної інформації майже не аналізувалось, не контролювалось викладачем через об'єктивні причини, коли викладач фізично не встигав організувати цю роботу системно (з урахуванням особливостей навчальної інформації) і не організував контрольних заходів для їх перевірки через брак досвіду та часті технічні проблеми.

У віртуальному навчальному середовищі Національного університету «Львівська політехніка» на платформі MOODLE розміщено якісні навчальні матеріали для засвоєння лекційного матеріалу, виконання практичних, семінарських та лабораторних занять.

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи носять рекомендаційний перелік питань та список рекомендованої літератури, не виносяться окремо на контрольні заходи. Під час другого року онлайн-навчання ми створили систему управління самостійною роботою студента, не тільки виокремивши теми, що виносяться на самостійне опрацювання, а до кожної теми лекційного заняття додавши питання для самостійного опрацювання, причому ми вказували, як саме буде контролюватись опрацювання цього матеріалу (у кожній лекції окремим кольором висвітлюємо запитання для

самостійного опрацювання, що контролюється під час виконання тематичних тестів, які розміщені у віртуальному навчальному середовищі).

Проте тематика самостійного опрацювання часто виходить за межі тематики лекційного курсу, тоді ми пропонуємо студентам розв'язати завдання за допомогою проблемно-пошукових методів та методу проєктів, які розглядаємо й обговорюємо під час практичних та семінарських занять, а також виносимо на додаткове обговорення в позааудиторний час. Запровадження і застосування саме цих методів мотивує студентів здійснювати самостійні дослідження, розвиває логічне мислення і, як наслідок, розвиває творчу самостійну діяльність студентів, реалізацію якої закладено в завданнях щодо формування загальних компетентностей здобувача освіти.

Практиками доведено, що якісним результатом навчання за проблемно-пошуковими методами є вміння раціонально використовувати складники системи цих методів у розвитку та взаємозв'язку. Метод проєктного навчання орієнтований на те, щоб самостійно отримати очікувані результати здобувачем освітнього рівня.

Ми переконалися на практиці, що для того, щоб застосовувати цей метод, обов'язково потрібно чітко поставити студентам дидактичні завдання, які вирішуються у навчальній діяльності. Упровадження методу в навчальний процес вимагає попередньої підготовки та затрат часу. Метод проєктів сприяє: забезпеченню групової та індивідуальної діяльності студентів; наявності у студентів інтегрованих знань для того, щоб побудувати план дій, спрямований на розв'язання поставленої проблеми; здатності студента до застосування науково-дослідницьких методів; здатності студента реалізувати мету застосування методу в реальному практичному значенні [14, с. 27]. Під час використання проблемного методу та методу проєктів підвищується рівень інтелектуального розвитку, виявляються творчі здібності студентів, розвивається творче мислення, формуються навички колективної роботи, комунікативні навички, покращується емоційний стан студентів.

Ми у своїй роботі часто використовуємо колективні проєкти, які як методи колективної розумової діяльності керуються комплексним підходом до розв'язання проблеми, вирізняються новизною, більшою мобільністю у виборі напрямів розв'язання проблеми, більшою самостійністю і творчістю її учасників.

Форми і методи самостійної роботи під час онлайн-навчання тісно переплітаються із застосуванням комп'ютерних технологій, які значно підвищують ефективність процесу вивчення студентами навчального матеріалу, розвивають розумові та творчі здібності студентів, підвищують мотивацію до здобуття нових знань, але виключають

можливість репродуктивного відтворення інформації з Інтернету.

Правильно спланована тематика, постановка завдань сприяють творчій реалізації самостійності кожного студента, коли він представляє розроблений ним мініпроєкт чи колективний проєкт за поставленим викладачем завданням, а застосування комп'ютерних технологій у навчанні уможливорює реалізацію диференційованого підходу, сприяє усвідомленню студентами своїх можливостей контролю та самоконтролю. Під час онлайн-організування педагогічної взаємодії значно зросли потужності електронних моделей знань, тому спостерігається розширення діапазону самостійної роботи студентів із навчальною інформацією, збільшується кількість засобів та інструментів інформаційно-комунікаційних технологій, які сприяють організації самостійної навчальної діяльності студентів.

Ми дійшли висновку, що студенти активно застосовують інформаційно-комунікаційні технології, серед яких найбільш популярними й ефективними є такі: мультимедійні та інтерактивні технології; гіпертекстові технології; технології віртуального навчального простору; Web-технології, автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи; SMART-технології. І саме внаслідок інформатизації освіти з'являються сучасні форми організації самостійної навчальної діяльності студентів. Однією з цих форм є інформальна освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття студентами певних компетентностей, пов'язаних із професійною діяльністю. За допомогою цієї форми навчання студенти зможуть збільшити та закріпити свої знання, набути навичок, потрібних для майбутньої професії, через участь у тренінгах, майстер-класах, нових формах організації самостійної навчальної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, як-от електронний навчальний курс, користувачський курс, дистанційний курс, які характеризуються гнучкістю, модульністю, інтерактивністю, діагностичністю [13, с. 185].

Протягом онлайн-навчання ми розробили абсолютно нову тематику самостійного опрацювання навчальної інформації дисципліни, що орієнтована на розвиток творчого підходу з урахуванням місця дисципліни в структурно-логічній схемі підготовки фахівця, індивідуальних особливостей студентів, а також запровадили постійний контроль над виконанням завдань самостійної роботи.

Висновки. Можемо констатувати, що для ефективної організації самостійної навчальної діяльності студентів в умовах онлайн-навчання необхідним є системне планування її цілей і завдань. Основними завданнями організації самостійної навчальної діяльності студентів із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій

є забезпечення високого рівня мотивації та встановленого суб'єктного ставлення у студентів до організації самостійної навчальної діяльності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Ефективно організована самостійна навчальна діяльність студентів сприяє впровадженню в освітній процес комплексу запланованих складників процесу навчання, як-от зміст, методи, прийоми, форми, види і технології навчання. Вони включають: створення інформаційного навчального середовища закладу вищої освіти, яке здійснює свою роботу на єдиних засадах в організації самостійної навчальної діяльності студентів із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних інструментів; мотиваційну зумовленість; різні суб'єктні позиції викладачів і студентів щодо здійснення управління самостійною навчальною діяльністю через комп'ютерні засоби; інтеграцію традиційних та електронних технологій навчання, які забезпечують систематичну, планову, оптимальну організацію, а також посилення контрольної-діагностичних процедур автономного учіння студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк М.С. Психологічні особливості формування в студентів умінь і навичок самостійної роботи. *Сучасні педагогічні технології у вищій школі*: наук.-метод. збірник. Київ, 1995. С. 111–113.
2. Балицька Т.В. Організаційно-педагогічні умови самостійної роботи студентів у процесі кредитно-модульного навчання. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2011. № 13. Ч. I. С. 53–59.
3. Бойко Н.І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. 255 с.
4. Буряк В.К. Самостійна робота як системоутворюючий елемент навчальної діяльності студентів *Вища школа*. 2008. № 5. С. 10–24.
5. Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : навч. посібник. Київ : ДУТ, 2014. 140 с.
6. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 68–70.
7. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 351 с.
8. Железнякова Г.А. Моделирование самостоятельной работы студентов в условиях дистанционного обучения. *Телекоммуникации и информатизация образования*. 2005. № 2. С. 59–61.
9. Король В.М. Управління самостійною та індивідуальною роботою студентів протягом навчання у ВНЗ. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2008. Вип. 120. С. 98–105.
10. Семенишина І.В. Самостійна робота, як важливий резерв підвищення ефективності підготовки спеціалістів. *Збірник наукових праць «Аграрна освіта»*. 2015. Вип. 1. С. 89–93.
11. Солдатенко М.М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності: монографія. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. 199 с.
12. Тамаркіна О. Самостійна робота студентів ЗВО в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. Дрогобич : Гельветика, 2020. Вип. 34. Т. 5. С. 228–231.
13. Цись О.О. Використання технологій електронного навчання в організації самостійної навчальної діяльності студентів. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 35. С. 180–186.
14. Шалкина Т.Н. Показатели и критерии качества электронного учебного курса. *Образовательные технологии и общество*. 2015. № 3. Т. 18. С. 608–619.
15. Ясулайтіс В.А. Дистанційне навчання : метод. рекомендації. Київ : МАУП, 2005. 72 с.